Natuurdagboek
2 januari 2023

130 kilo ijsvogel

Het aantal ijsvogelpaartjes wordt door Sovon Vogelonderzoek geschat op meer dan duizend. Dat zijn dus meer dan tweeduizend gepaarde, volwassen ijsvogels. Met de vrijgezellen en zeker een nieuwe generatie erbij zullen er in de nazomer dus wel vierduizend ijsvogels door Nederland flitsen. Dat zijn er veel meer dan vijftig jaar geleden. De ijsvogel staat te boek als toenemend en succesvol. Maar dat valt te relativeren.

Vierduizend ijsvogels: dat is één ijsvogel op 4500 Nederlanders. Qua biomassa zijn ijsvogels helemaal bescheiden. Met een volle maag gaan er drie in een ons. In Nederland vliegt dus 130 kilo ijsvogel rond. Met een gemiddeld gewicht van bijna 80 kilo overtreffen de 18 miljoen Nederlanders de ijsvogelmassa gemakkelijk, daarvoor hoeft men niet in algebra uit te blinken. Zo'n 1,4 miljard kilo mens bewoont Nederland.

IJsvogel is eigenlijk een vreemde naam voor deze vogel: een weekje vorst doet hun gelederen altijd sterk uitdunnen, want op bevroren water is het slecht vissen. Als er dan visrijke wateren openblijven, heb je daar kans op ijsvogels. Je moet dan wel alert zijn, want ijsvogels zijn schuw en snel. Ze zien jou vaak eerder dan jij hen en dan flitsen ze ervandoor. Hun schelle kreten kunnen je de weg wijzen.

Tijdens dat koude weekje laatst waren we bij de Drentsche Aa en zagen we zowaar twee keer een ijsvogel. Op de watervlakte achter een beverdam lag een laag ijs, maar de beek hield zich met zijn gekabbel grotendeels open. Er dobberde een dozijn wilde eenden en er stapte een reiger rond. In de Drentsche Aa zwemmen heel wat vissen, ook stekelbaarsjes en ander grut dat door ijsvogels gewaardeerd wordt.

Als je je koest houdt, kun je soms langdurig een vissende ijsvogel bespieden. Door een verrekijker vallen dan de iriserend blauwe rug en de in de zon vurig oranje buik te zien. Het mannetje heeft een zwarte snavel, van het vrouwtje is het begin van de ondersnavel oranjerood. Beide seksen hebben witte wangetjes.

Koos Dijksterhuis

FOTO ERWIN JANSEN

Nieuwjaarsduik

Onze drang om spouwmuren en daken te isoleren brengt de meervleermuis in het nauw. De Zoogdiervereniging riep 2023 daarom uit tot het Jaar van de meervleermuis, dat ze gisteren aftrapte met een duik in zee.

Kou lijden voor de meervleermuis

tekst **Rob Buiter**
foto's **Joris van Gennip**

Eén ding is zeker: tussen de duizenden knaloranje mutsen van de sponsor van de nieuwjaarsduik vallen zeven mannen en vrouwen in een zwart vleermuizenpak goed op. Anne-Jifke Haarsma en enkele collega's van de Zoogdiervereniging hebben voor de zekerheid een dun surfshirt onder hun zwarte gewaden aangetrokken tegen de kou. De adrenaline doet de rest; zeker wanneer een enorme oranje massa onder beukende beats van de Snollebollekes uit de luidsprekers op hen af komt rennen. In hun vleermuispakken kunnen de zoogdierbeschermers weinig anders dan meerennen, de koude Noordzee in. Na een snel kopje-onder fladderen ze net zo hard weer terug naar een pan erwtensoep.

De duik in het koude water – net 7 graden voor de kust van Zandvoort – was niets minder dan een daad van solidariteit met de bedreigde meervleermuis, vertelt Haarsma. "We hebben nog ongeveer zeventig kolonies van deze bedreigde en beschermde soort in ons land, maar die kolonies worden ieder jaar een beetje minder en ook kleiner. En dat terwijl wij wel een grote verantwoordelijkheid hebben voor deze soort. Bijna een derde van de hele Europese populatie zit in Nederland."

Onder de regels van de Europese richtlijn Natura 2000, zijn verschillende zogeheten doelsoorten aangewezen, die dus wettelijk beschermd moeten worden. De meervleermuis is zo'n doelsoort. Brussel verplicht ons niet alleen om dit dier te beschermen, maar ook om bepaalde minimale streefaantallen te halen. En dat is best een lastig verhaal, erkent vleermuisbeschermer Haarsma.

"De meervleermuis stelt behoorlijk specifieke eisen aan zijn leefomgeving. In de zomer leven ze bijvoorbeeld in kraamkolonies in spouwmuren en onder daken van met name de oudere huizen. In zo'n holle ruimte verhuizen ze regelmatig. Afhankelijk van de temperatuur, verplaatsen ze zich naar koelere of juist warmere plekken in de spouw. Ze hebben dus vooral behoefte aan een spouwmuur waar ze vrij in kunnen bewegen."

Bespaarwoede

Die behoefte aan een open spouwmuur van de meervleermuis botst frontaal met de luide roep om isolatie. Zeker nu, met de hoge energieprijzen, is iedereen als een dolle aan het besparen en isoleren geslagen, weet ook Haarsma. "Maar formeel moet je dus eerst onderzoeken of er geen vleermuizen in je spouwmuur wonen, voor je de boel vol kan laten spuiten met isolatiemateriaal. Als je gaat isoleren of verbouwen met vleermuizen in je spouw, dan heb je niet alleen een verzameling dode en stinkende vleermuizen in je spouw, je overtreedt ook gewoon de wet."

Met naar schatting nog maar zeventig kolonies van de meervleermuis in ons land, hoeven de meeste verbouwingen of isolaties helemaal geen probleem op te leveren. Een

> 'Isoleer of verbouw je met vleermuizen in de spouw, dan overtreed je de wet'

van de activiteiten in dit 'Jaar van' is dan ook: het inventariseren van de plekken waar deze dieren nou eigenlijk precies zitten. "Dan kijken we uiteraard ook meteen naar andere vleermuissoorten", benadrukt Haarsma, "want ook dat zijn wettelijk beschermde dieren die je niet mag verstoren als ze toevallig in jouw huis zitten."

Daarnaast wil de Zoogdiervereniging onderzoek doen naar de effecten van eenvoudige ingrepen aan woningen die nu 'vergunningsvrij' zijn. Haarsma: "Voor het renove-

Gehuld in vleermuispak vragen de dierenbeschermers van de Zoogdiervereniging aandacht voor de meervleermuis; ook de fotograaf dook mee.

ren van een dak of het plaatsen van zonnepanelen heb je nu meestal geen vergunning nodig. Maar het is maar helemaal de vraag of je een kolonie meervleermuizen niet tóch wegpest wanneer je de hoeveelheid directe zonnestralen op je dak ineens vermindert met zonnepanelen."

Wanneer uit een natuuronderzoek voor een verbouwing blijkt dat er inderdaad vleermuizen in een spouwmuur of onder een dak wonen, hoeft er niet meteen een streep door het hele project. "Maar er moeten dan wel betere maatregelen worden genomen dan we tot nu toe hebben gezien", vindt Haarsma. "Wat we nu zien is vooral reactief beheer."

Hij vertelt: "Vlak voor een verbouwing wordt er met een beetje geluk nog even snel een onderzoekje gedaan, en als er dan vleermuizen worden gevonden, worden er gauw een paar vleermuiskasten geplaatst. Maar die doen helemaal niets, zeker niet voor de meervleermuis. Een soort die zo gevoelig is voor temperatuurschommelingen heeft echt helemaal niks aan een simpele kast. Ook een algemenere soort als de laatvlieger zal eigenlijk nooit in zo'n vleermuiskast gaan wonen."

Nutteloze kast

In plaats van een nutteloze kast, pleiten de vleermuisbeschermers voor maatwerk, wanneer ergens een kolonie meer- of andere beschermde vleermuizen huist. "Iedere situatie is anders, dus wanneer je een kolonie in je spouw hebt, neem dan vooral contact op met deskundigen via meervleermuis.nl, om een goede oplossing te zoeken", adviseert Haarsma.

De zoogdierbeschermers pleiten vooral voor een veel betere planning bij grote verbouwingen. "Zeker grootschalige renovaties van jarenzestigwijken door een woningbouwvereniging worden al heel lang van tevoren geregeld. Daar moeten vleermuizen in mee worden genomen", stelt Haarsma. "Compensatie van het leefgebied van vleermuizen kost tijd. Uit ervaring weten we inmiddels dat het een jaar of drie kan duren voor een alternatieve woonplek door vleermuizen wordt gevonden en ingenomen. Daar moet je dus ruim op tijd mee beginnen."

Er is al wat ervaring opgedaan met goede alternatieven. Haarsma: "Woningbouwverenigingen hebben een constructie van meer dan 15 kuub op het dak van een appartementencomplex gebouwd. En ook op kerkzolders en in elektriciteitshuisjes zijn succesvolle maatregelen genomen. Ook aanpassen van woonhuizen is mogelijk. In de buurt van Waddinxveen bijvoorbeeld, had Natuurmonumenten in 2005 speciaal een pand aangekocht vanwege de meervleermuizen die er woonden. Daar is toen een extra spouwmuur aan de binnenkant gemaakt. Maar pas na drie jaar gingen de vleermuizen daar ook echt in zitten."

> 'Vertraagt een vleermuis de bouw, dan is de aannemer gewoon te laat begonnen met zijn onderzoek'

Voor projectontwikkelaars die iets met meervleermuizen moeten of willen, liggen er nu al verschillende ontwerpen voor nieuwbouw klaar, die bouw- en vleermuistechnisch zijn doorgerekend, en dus aantoonbaar aan de eisen van de kieskeurige meervleermuis voldoen.

In dit meervleermuisjaar wil de Zoogdiervereniging nog veel meer projecten opzetten om te leren hoe je het de dieren naar de zin kan maken. Met temperatuurloggers willen de onderzoekers registreren hoe de temperatuur in spouwmuren, op zolders, onder daken of in schoorstenen gedurende de dag fluctueert, om zo te zien waar de dieren eventueel terecht zouden kunnen, als hun oude woonplek in de energietransitie sneuvelt.

Maar boven alles is dit 'Jaar van' een charmeoffensief voor de meervleermuis. Haarsma: "We willen af van krantenkoppen als 'Vleermuis houdt bouw tegen'. Dat is echt onzin. Als een vleermuis de bouw vertraagt, dan is de aannemer of de eigenaar gewoon te laat begonnen met het onderzoek."

"Er moet positieve aandacht komen voor deze geweldige dieren. Onze vleermuizentellers zullen komend jaar herkenbaar de straat op gaan en iedereen die dat wil horen vertellen over deze dieren. Hoeveel muggen ze vangen bijvoorbeeld. En hoe ze een belangrijke schakel zijn in de biodiversiteit."